

Латиш О. М.,

*аспірант кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*
Науковий керівник: Біла І. М.,
*доктор психологічних наук,
професор кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

СИСТЕМА КАРУС ЯК ІНСТРУМЕНТ В РОБОТІ ПСИХОЛОГА, ЩО ПРАЦЮЄ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Система КАРУС, розроблена академіком В. О. Моляко у середині минулого століття, вже давно є доказовим методом діагностики, розвитку та активізації творчого мислення особистості в різноманітних умовах, в тому числі і в умовах ускладнених різними зовнішніми впливами. Зокрема її надійність доведена широкими діапазоном досліджень, проведених вітчизняними науковцями: на матеріалі психолого-педагогічних задач (Діхтеренко С. Ю., Коваленко А. Б., Чорна Л. Г.), на матеріалі художньої, образотворчої діяльності (Череповська Н. І., Медведєва Н. В.), візуального мислення (Симоненко С. М.), психології образу та образного мислення (Кириченко В. В., Костюченко О. В.), математичного мислення (Мойсенко Л. А), літературної творчості (Кривопишина О. А.), політичної діяльності (Траверсе Т. М.), педагогічної діяльності (Чорнобровкін В. М.), технічної творчості (Третяк Т. М.), аналізу поведінки в екстремальних умовах (Мазяр О. В.), часової регуляції діяльності людини (Плохих В. В.). Низка досліджень підтверджують доказовість цієї системи на різних вікових етапах: раннього віку (Гулько Ю. А.), дошкільного віку (Біла І. М., Ваганова Н. А.), молодшого шкільного віку (Латиш Н. М.), середнього та старшого шкільного віку (Третяк Т. М., Карпенко Н. А.), студентів (Березова Л. В., Шепельова М. В.), дорослих професіоналів (Карпенко В. В.), людей у віці пізньої зрілості (Міщиха Л. П.). І це далеко не повний перелік науково-практичних досліджень, здійснених у напрямку творчої конструктології та доведеності системного тренінгу КАРУС, як її практичного системно-тренінгового втілення. КАРУС – є аббревіатурою від назв основних стратегій діяльності людини: аналогізування, комбінування, реконструювання та універсальна стратегія, в якій органічно поєднуються елементи вище названих стратегій. Навчально-тренінгова система КАРУС може ефективно застосовуватись в різних сферах людської діяльності та

дозволяє навчати людину застосовувати творчі стратегії у ситуаціях невизначеності, коли досить складно зрозуміти, як треба діяти. Важливою особливістю цієї системи є те, що вона навчає діяти саме в ускладнених умовах, використовуючи в своїй діяльності названі вище творчі стратегії. До таких ускладнених умов відносяться: дефіцит (нестача) часу, дефіцит інформації та її надлишок (інформаційне перевантаження), раптові заборони. Особливої уваги заслуговує той факт, що в ускладнених умовах, зокрема в умовах інформаційної невизначеності, людина здатна успішно знаходити розв'язки нагальних проблем та ефективно реалізувати творчі стратегії діяльності. І як свідчать результати проведених досліджень [1, 2], ускладнені умови певною мірою можуть виступати стимулом до творчої стратегіальної діяльності людини.

Сучасні дослідження, проведені в контексті конструкторської парадигми, дозволяють розглядати людину, здатну ефективно діяти в умовах невизначеності як таку, що спроможна змінювати стратегії розумової діяльності і поведінки в різноманітних ускладнених і навіть екстремальних умовах [1, 2].

Реалізація розумової стратегії передбачає створення нового образу майбутнього на основі вихідних образів, які суттєво відрізняються від кінцевого продукту мислення. В ході послідовних практичних перетворень об'єкт, на який спрямована діяльність, виступає перед людиною з різних сторін, дає поштовх до мислення. А тривале тренування створювати та трансформувати образи розв'язку проблеми в ускладнених умовах дозволяють нейтралізувати руйнівний вплив емоцій (і навіть паніки) та продовжувати конструктивну розумову діяльність.

В контексті конструкторської парадигми терміни «конструювання», «створення», «вибудовування» виступають синонімами і підкреслюють творчу природу розумової діяльності людини, особливо коли йдеться про діяльність в умовах невизначеності. При цьому слід виділити наступні важливі аспекти. Перший аспект стосується побудови, як створення суб'єктом своєї діяльності, і стратегії як її головного регулятора. Розкриваючи цей аспект, слід говорити про готовність особистості діяти в ускладнених умовах, її психофізіологічні особливості, досвід діяльності в таких умовах, професійні вміння, суб'єктивні орієнтири та вподобання, рівень розумового та особистісного розвитку тощо. Згідно з автором теорії особистісних конструктів Дж. Келлі, організація та впорядкування суб'єктивного досвіду відбувається з опорою на індивідуальну систему біполярних шкал – «конструктів». Їх полярність забезпечує множинне осмислення однієї реальності і діяльність в ній. Згідно з Дж. Келлі, кожна людина виступає як автор свого розуміння реальності. Всі ці різні за структурою та рівнем сформованості, специфічні для кожної окремої особистості складові об'єднуються і спрямовуються в єдиному психічному

поточі таким психологічним регулятором, як стратегія. Ми зазначали вище, що це може бути стратегія аналогізування (повного чи часткового наслідування), пошук близького і більш-менш віддаленого аналогу структури або функціональної ознаки. Діяльність може здійснюватися за принципом комбінування різноманітних відомих суб'єкту аналогів та їх частин. І тоді ми говоримо про регуляцію всього процесу саме стратегією комбінування. Діяльність може здійснюватися за принципом контрастного реконструювання, коли мисленнєва діяльність здійснюється за принципом «навіпаки», це певною мірою антагоністичний принцип регуляції, який досить часто зустрічається під час діяльності в ускладнених умовах і пов'язаний з феноменом надситуативної активності суб'єкта.

Наступний аспект прямо пов'язаний з попереднім – йдеться про продукт діяльності (це може бути інженерна споруда, художній образ, створений текст тощо), тобто це той новий предмет або образ, на основі якого ми можемо судити, як саме протікала діяльність і за яким регулятивно-стратегіальним принципом вона здійснювалась.

Третій аспект стосується конструювання нових когнітивних структур і функцій у психіці суб'єкта. Тобто тривалий досвід діяльності в ускладнених умовах, діяльності, спрямованої на створення нових продуктів як у внутрішньому, так і зовнішньому (предметному) аспектах, зумовлює появу нових психологічних новоутворень, які ми можемо називати стратегіями творчої професійної діяльності.

Отже, тренінгова система КАРУС дозволяє вчити суб'єктів діяльності ефективно діяти в умовах невизначеності, реалізуючи стратегії аналогізування, комбінування чи реконструювання. Це в свою чергу активізує створення нових психологічних новоутворень, як то стратегії творчої діяльності, що є унікальним, неповторними утвореннями для кожної конкретної особистості.

Список використаних джерел:

1. Перцептивно-мисленнєві стратегії творчого конструювання інформаційних систем у навчальній та трудовій діяльності : монографія / В. О. Моляко, Ю. А. Гулько, Н. А. Ваганова [та ін.] ; за ред. В. О. Моляко. К., 2018. 194 с.
2. Функціонування творчого мислення в інформаційно-віртуальному просторі суб'єкта : монографія / В. О. Моляко, Ю. А. Гулько, Н. А. Ваганова [та ін.] ; за ред. В. О. Моляко. Київ – Львів : Видавець Вікторія Кундельська, 2021. 194 с.